

ROZHLADY

PETER ŽEŇUCH – SVETLANA ŠAŠERINA – MARÍNA HRÍBOVÁ*

Z výsledkov pramenného výskumu o usporiadaní a predstavách o svete v kontexte slovanských jazykových vzťahov: axiologické, etnolingvistické a kultúrne aspekty

ŽEŇUCH, P. – ŠAŠERINA, S. – HRÍBOVÁ, M.: From the results of source research on the arrangement and ideas about the world in the context of Slavic language relations: axiological, ethnolinguistic and cultural aspects. *Slavica Slovaca*, 57, 2022, No 2, pp. 156-167 (Bratislava).

The relationship between language and culture is related to the naming of various objects, phenomena and attitudes that are part of the daily life of a person and society. Language is the source of anthropological knowledge of this relationship, while it itself reflects the development processes of society from the past to the present. The article provides an insight into the issue of research into Slavic cultural and spiritual thought, which Bulgarian, Polish, Russian, Serbian and Slovak Slavists discussed at the interdisciplinary Slavistics conference entitled „Interdisciplinary research of sources on language and spiritual culture – Slovak-Slavic connections“ (September 21–23, 2022) as part of international project cooperation.

Slavistics, ethnolinguistic, dialectology, axiology, heuristic.

Úvod

Pramenné texty naračnej i písomnej povahy petrifikujú rozmanité spoločensko-kultúrne i religiózne prejavy práve formou jazykových prostriedkov. Jazyk je nielen dôležitým svedectvom o živote a myslení v súčasnosti, ale aj v minulosti, a tak si zachováva status živého organizmu. Jazyk v každom spoločenstve však predstavuje dôležitý prostriedok na komunikáciu a na túto komunikáciu prirodzene tvorí, absorbuje a používa slová, ktoré na túto vedomú myšlienkovú činnosť nevyhnutne potrebuje. Jazyk používa na pomenovanie vecí, javov, dejov i predstáv vlastné prostriedky, alebo cudzie slová z iných jazykových systémov adaptuje vo svojom jazykovo-kultúrnom prostredí.

Práve rozmanité pramenné texty tvoria významný zdroj pre výskum jazykovo-kultúrnej pamäti o každodennom živote človeka a spoločenstva. Keďže je jazyk v prvom rade nástrojom na komunikáciu, jeho úlohou je sprostredkovať myslenie o rozmanitých viditeľných veciach, ktoré vnímame nielen zmyslami. Pomocou jazykových výrazových prostriedkov sa sprostred-

* Prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc. (orcid.org/0000-0002-5108-5425), Mgr. Svetlana Šašerina, PhD. (orcid.org/0000-0002-9130-0150), Mgr. Marína Hríbová, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

kúva aj abstraktné myslenie človeka. V jazykovom spoločenstve sa tak pomocou jasne a presne dohodnutých a zafinovaných jazykových znakov dorozumievajú všetci jej členovia. Výskum prameňov o najstarších dejinách ľudskej civilizácie, o predstavách človeka o formovaní života, vesmíru a o jeho usporiadaní sa podnes nevyhnutne realizuje na základe rečovej a písomnej (literárnej) komunikácie.

Aj pamiatky materiálnej kultúry dokazujú existenciu jazykového myslenia spoločenstva, najmä ak sa podnes v jazyku nachádzajú petrifikované obrazy o kultúrnom systéme, ktoré predstavujú nielen rozmanité príslovia, pranostiky, povere, ale aj kroniky, listiny, legendy, sužety. Literárne písomné i tradované pramene sprostredkujú dobové svedectvá aj o materiálnych znakoch kultúry práve vďaka jedinečnosti jazykového znakového systému spoločenstva. Skúmanie jazyka ako kultúrnej hodnoty je preto dôležité pri poznávaní vzťahu medzi pojmom a predmetom či predstavou. Tento vzťah medzi pomenovaním a skutočnosťou sa usilujeme odkryť aj v kontexte výskumov o práve a spravodlivosti v interkultúrnom slovanskom prostredí. Treba však pripomenúť, že každý literárny zápis spravidla odráža najmä jazykové myslenie človeka o sebe samom a tiež o rozmanitých veciach, udalostiach, dejoch a súvislostiach v tých obdobiach vývinu kultúry, v ktorých jednotlivé písomné pamiatky vznikli. Tie však zároveň dokazujú aj stupeň rozvoja jazykového myslenia spoločenstva. Všetky duchovné i materiálne zdroje výskumu pritom umožňujú synergicky pochopiť formovanie symbolického myslenia človeka, a tým vytvárajú priestor pre analýzu komunikačných procesov v rámci jednotlivých jazykových spoločenstiev i medzi nimi. Treba poznamenať, že v ľudskej komunikácii (naratívnej i písomnej) sa uskutočňuje odovzdávanie informácií o aktuálnom stave myslenia spoločnosti iba prostredníctvom všeobecne zrozumiteľného komunikačného kódu.

Výber spôsobu komunikácie je pritom na pôvodcovi komunikátu. Literárny jazykový prejav však vzniká aj za účelom dokumentovať javy, myšlienky a skutočnosti, ktoré ovplyvňujú spoločenstvo v istom momente jeho vývinu. Literárny zápis komunikátu predstavuje svedectvo, ktoré nevzniká s cieľom zmeniť obsahovú súčasť myslenia o viditeľných i neviditeľných veciach a dejoch, ale práve preto, aby formou písma čo najvierehodnejšie zaznamenal aktuálny temporálny obsah jazykového myslenia človeka.

Pre súčasného vedca (jazykovedca, literárneho historika, kulturologa, etnológa, teológa) je však najdôležitejšie pochopiť význam napísaného slova nielen ako symbolu, ale najmä ako antropologického kódu myslenia. K jednotlivým znakom jazykového systému je pritom priradený konkrétny význam, ktorý je dokladom o živote človeka a procesoch kultivácie spoločnosti. Temporalita písomných prameňov pritom pomáha pochopiť práve určitý vývinový stupeň rozvoja spoločnosti a jazykovo-kultúrneho myslenia v rámci nej. Jazyk písomných prameňov predstavuje dôležitý dôkaz o hodnotových procesoch a kultúre spoločnosti.

Výskum lingvistických prameňov zahrnuje aj poznávanie jazyka ukotveného v tradovanej naratívnej kolektívnej pamäti, ktorú je rovnako možné doložiť v oblasti duchovnej a materiálnej kultúry.

Prvky tradovanej kultúrnej pamäti predstavujú aj súčasť písomných pamiatok rozmanitej tematickej povahy. Veľmi cennými sú najmä také písomne pamiatky, v ktorých sú zaznamenané práve prejavy naračného charakteru, napr. rozprávky, povesti, bájky, rozličné didaktizujúce texty a pod. Tieto naračné prejavy sa vynárajú zo zabudnutia vďaka letopisom, kronikám, kázňam, duchovným piesňam a pod. Kultúra konkrétneho jazykového spoločenstva zaznamená práve v takomto type písomných pamiatok dôkazy o samoidentifikácii spoločenstva, ktoré úzko súvisia s formovaním prvotných princípov o usporiadaní sveta, o práve, spravodlivosti a etickej interpolácii vzťahov v spoločenstve i s inými jazykovo blízkymi či vzdialenými spoločenstvami. Významnú rolu pri výskume takejto kultúrnej komunikácie sám jazyk predstavuje nevyhnutný

nástroj poznávania. V jazyku sa preto odráža štruktúrny vývin spoločenstva, ktorý dopĺňa práve pohľad zvonku, ktorý môže byť motivovaný aj snahami o vybudovanie medzijazykovej a medzikultúrnej komunikácie.

Práve v súvislosti s výskumami na projekte APVV-18-0032 „Mytologické predstavy o svete v naratívnych prameňoch na Slovensku v systéme slovanských jazykových a kultúrnych vzťahov“ [zodp. riešiteľka Svetlana Šašerina] sa vyššie spomínané výskumné tézy pertraktovali v dňoch 21. – 23. septembra 2022 na interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencii, na ktorej sa zúčastnili nielen riešitelia projektu APVV-18-032, ale odzneli aj referáty slavistov, ktorí sa podieľajú aj na ďalšej výskumnej projektovej spolupráci, ktorá sa uskutočňuje na pôde Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV. Na spomínanej konferencii sa zúčastnili najmä zahraniční odborníci zo slavistických pracovísk v Bulharsku, Poľsku, Rusku a Srbsku: z Ústavu bulharského jazyka BAV v Sofii (7 účastníkov), z Ústavu etnológie a folkloristiky s etnografickým múzeom BAV v Sofii (2 účastníci), z Cyrilo-metodského výskumného centra BAV v Sofii (2 účastníci), z Ústavu pre výskum kultúry Jagelonskej univerzity v Krakove (1 účastník), z Ústavu ruského jazyka RAV v Moskve (3 účastníci), z Ústavu ruských dejín RAV v Moskve (1 účastník), z Ústavu slavianovedenia RAV v Moskve (1 účastník), z Ústavu pre výskum slovanskej kultúry Ruskej štátnej univerzity A. N. Kosigina v Moskve (1 účastník), z Ústavu srbského jazyka SAV v Belehrade (1 účastník) a z Katedry slovenského jazyka a literatúry Univerzity v Novom Sade (1 účastník). Konferencia s názvom „Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre – slovensko-slovanské súvislosti“ prebehla v zmiešanej prezenčno-dištančnej forme a zameriavala sa na historicky a kultúrne podmienené diskurzy jazyka v kontexte duchovného vývinu spoločnosti a v rozmanitých spoločensko-religiózných podmienkach. Štyri tematické okruhy konferencie priblížili otázky súvisiace s výskumom prameňov, najmä historických a literárnych textov o pôvode, dejinách a kultúre národa. Prítomní odborníci sa venovali problematike výskumu textov, ktoré poukazujú na vnímanie duchovného, právneho a materiálneho sveta v národnom jazykovom povedomí. Osobitnú časť diskusie predstavovali aj výsledky výskumov materiálnych pamiatok poukazujúcich na vzťah medzi jazykom, religiozitou a konfesijnou identitou. Obsažnú súčasť odbornej diskusie predstavovala otázka úlohy a miesta liturgického jazyka, kresťanských náboženských obradov a učenia pri utváraní kultúrneho povedomia jazykového spoločenstva. Každý z prednesených referátov predstavoval vstup do odbornej diskusie, ktorá zdôrazňovala aplikačný kontext pramenného výskumu. Obsahovú os referátov predstavených na medzinárodnej vedeckej konferencii tvorili aj výsledky výskumov, ktoré súvisia práve s ďalšími projektovými úlohami, ktoré úzko zapadajú aj do tematických okruhov realizovanej interdisciplinárnej konferencie; ide o projekty: *VEGA 2/0002/21* Liturgický jazyk veriacich byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku [zodp. riešiteľ Peter Žeňuch]; *MOB-OPEN-20-08* Duchovné hodnoty a tradičná kultúra [zodp. riešiteľ Peter Žeňuch]; *SASA-SAS-21-05* Slovensko-srbské jazykové vzťahy v kontexte výskumu duchovnej a materiálnej kultúry a etnických súvislostí [zodp. riešiteľka Marína Hríbová]; *VEGA 2/0067/20* Príprava a vydanie rukopisu ponaučení a výkladov k Svätému písmu z 18. storočia [zodp. riešiteľka Svetlana Šašerina] a *BAS-SAS-21-08* Jazykový obraz právneho a kultúrneho myslenia v textoch staršej slovenskej a bulharskej literatúry [zodp. riešiteľ Peter Žeňuch].

Trojdnňová interdisciplinárna medzinárodná vedecká konferencia sa uskutočnila v zhode so slavistickým vedeckovýskumným programom akademického pracoviska SAV, ktoré svoju činnosť vykonáva v úzkej spolupráci so Slovenským komitétom slavistov. Práve táto spolupráca umožňuje sieťovanie slavistických pracovísk a spolupracovníkov pôsobiacich v zahraničí, s ktorými sa uskutočňuje aj plnenie plánovaných vedeckovýskumných úloh. Sú to výskumné témy

z oblasti slovanskej axiológie a etnolingvistiky, slovanskej dialektológie a slovensko-srbských jazykovo-kultúrnych vzťahov, tiež výskumy zamerané na cirkevnoslovanský liturgický jazyk a cyrilské písomnosti v kontexte slovensko-východoslovanských a slovensko-južnoslovanských vzťahov.

Lingvisticko-historické poznávanie práva a spravodlivosti v kultúrnych dejinách Slovanov

Písomná kultúra zaznamenáva najdôležitejšie udalosti, miesta, osoby, dokumentuje panteón božstiev neba a duchov zeme i podsvetia, svedčí o hierarchickom usporiadaní duchovného i materiálneho sveta, o existencii vecí, javov, o vzťahoch v spoločenstve, v rode, rodine, o komunikácii so blízkymi i vzdialenými susedmi.

Na mytologické, historické a kresťanské počiatky dejín Slovanov v kontexte cyrilského edukačného kompendia Michala Bradača z konca 18. storočia poukázal vstupný príspevok na tému „Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia“ (P. Žeňuch, Bratislava). M. Bradač v ňom kladie dôraz nielen na dejiny cirkvi, ale aj na vzťahy, ktoré formovali kultúrne povedomie v slovenskom kontexte a vysvetľuje nimi aj osobité predkresťanské princípy slovanského religiózneho myslenia a duchovnosti.¹ Tieto princípy predstavujú spoločnú zložku mytologického myslenia Slovanov. Bradač sa zaoberá vzťahom medzi Božou pravdou a Božou vládou, ktoré vníma ako obraz spravodlivosti a teokracie, ako zdroj pre poriadok vo svete i ľudskej spoločnosti. Protiklad medzi mytologickými pohanským predstavami o svete a kresťanským myslením M. Bradač vysvetľuje nevyhnutnosťou uplatnenia kresťanských spoločensko-kultúrnych princípov v každom kultúrnom spoločenstve. Kresťanské hodnoty sú podľa tohto edukačného spisu zásadné najmä pre spravodlivé a konečné usporiadanie vzťahov ľudskej spoločnosti.

Na problematiku nadviazal príspevok „Slovanský svet a mytologická symbolika v epických skladbách Ľudovíta Žellu“ (E. Brtáňová, Bratislava), v ktorom sa Ľ. Žello predstavuje nielen ako most medzi generáciami „kollárovcov a štúrovcov“, ale sa vníma ako autor diel s klasicistickými námetmi, no s umeleckým spracovaním blízkym romantizmu.² Na túto skutočnosť poukazuje aj jeho rozsiahlejší a esteticky pôsobivý historický epos *Pád Mileducha*, v ktorom sa oživuje myšlienka slovanskej svornosti. O potrebe národnej slobody zas vypovedá kratšia lyricko-epická skladba *Rastislav*, ktorá nebola doposiaľ publikovaná v úplnosti, a tematizuje udalosti z veľkomoravských dejín. Pri znázorňovaní slovanského sveta Ľ. Žello efektívne využíva najmä motívy, výjavy a symboly inšpirované antickou i slovanskou mytológiou. Práve komparatívny pohľad na mytologické systémy Slovanov predstavila E. Brtáňová pri analýze umeleckých textov Ľ. Žellu.

Problematiku slovanského kresťanského práva na základe rozmanitých písomných prameňov priblížili dva príspevky: prvý z nich s názvom „Кой, кога, къде чете юридическите текстове“ (Kto, kedy a kde používal právne texty) bol venovaný hľadaniu odpovede na otázku, ako sa právne texty a právne normy šírili v prostredí stredovekej spoločnosti, keď ešte neexistovala kníhtlač, iba písárska tradícia. Tento referát sa osobitne zaoberal šírením právneho myslenia v rozličných prostrediach, napríklad v kontexte panovníckeho dvora či u aristokracie, medzi cir-

¹ Edukačné kompendium vyšlo v pramennej sérii Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae ako jej ôsmy zväzok. Žeňuch, P. – Zubko, P.: Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачь – Слѣдътъмъ Исторіи Церковныя. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae. Vol. VIII. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2021. 464 s.

² Brtáňová, E.: Na margo staršej literatúry: zo žánrovej problematiky 11. – 18. storočia. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV: Kalligram, 2012. 304 s.

kevnými predstaviteľmi a duchovnými alebo aj medzi obyčajnými veriacimi laikmi. Pri analýze komunikačného dosahu právnej literatúry autorka referátu D. Najdenovová (Sofia) vychádzala z porovnávacích textologických výskumov slovanských právnych textov,³ pričom poukazovala na fakt slabej až nízkej distribúcie rozsiahlych právnych zbierok, ktoré však boli zdrojom na ich zjednodušený výklad v podobe poučných rozprávání, úryvkov zo životov. Práve tie názorne približovali systém právnych noriem. Osobitnú rolu pri šírení cirkevno-právneho myslenia mali aj rozmanité fresky v kostoloch či ilustrácie v rukopisných knihách poučeni a výkladov, ktoré sa šírili medzi ľuďmi.

Ďalší príspevok sa zamerl na odsudzovanie konania neprávostí, ktorých sa dopúšťajú vládatári. Téma tohto príspevku súvisí najmä s uplatňovaním biblickej tradície, ktorá poukazuje na skutočnosť, že neprávosti netreba nastavovať „druhé líce“, ale treba žiadať morálnu satisfakciu. Práve otázka morálnej satisfakcie dominuje v slovanskej právnickej spisbe. Príspevok na tému „«О учителя и священники, никакo же убо зло творящему не умолчите» [тема обличения неправедных властей в учительно-канонических текстах славянской книжной традиции]“ („Ó učitelia a kňazi, nemlčte pri páchaní zla“ [odsúdenie nespravodlivých autorít v poučných a kanonických textoch slovanskej literárnej tradície]) približuje najmä písomné pamiatky cirkevno-kánonického žánru, ktoré sú spoločným východiskom pre poznávanie kultúrneho vývinu pravoslávnych Slovanov, pričom etický obsah týchto textov často odsudzoval zakorenené pravidlá kniežacieho dvora a aristokratického prostredia. Už v textoch cyrilometodskej tradície, ako spomína J. Beľakovová (Moskva), bola morálna satisfakcia témou poučeni a výkladov zameraných na odsúdenie vraždy či nespravodlivého súdu, ale aj chamtivosti, nezákonných manželstiev a pod. Kresťanské učenie totiž dôrazne vyžaduje od kniežat i kňazov neposudzovať bezprávný stav človeka, ba aj biskupská prísaha dokonca obsahuje ustanovenie brániť človeka pred pádom do bezprávia.⁴ Toto pravidlo sa J. Beľakovová podujala vysvetliť na príkladoch najstarších kresťanských kódexov práva ako je *Pseudozonar*, na príkladoch z poučeni pre kňazov, na výkladoch zákonov cirkvi od Jána Zlatoústeho, v Poučeni (Slove) o sudoch a vládoch a tiež na základe textov Slov svätých apoštolov a svätých otcov o cirkevnej obete, ďalej Slov Simeona z Polockého, textov Kyjevsko-pečerského paterika a i. Nízky sociálny status nižšieho duchovenstva, mníchov a jednoduchých veriacich však takmer znemožňoval súdiť svetské alebo cirkevné úrady za konanie neprávostí, a preto už kyjevský metropolita Cyprián koncom 14. storočia priamo vyzýva mníchov k občianskej neposlušnosti.

Problematike času ako prvotného elementu sa v referáte „О годинахъ и часѣхъ: внимание часу а jeho одраз в писомныхъ памяткахъ карпатской провениencie“ venuje S. Šašerina (Bratislava). Poukazuje na prepojenie antropologického vnímania času v kresťanskom myslení o stvorení sveta so základným ontologickým vnímaním bytia, života, smrti, dejín a pamäti. Hoci sa dnes čas počíta v presne vymedzených úsekoch, napr. v hodinách, dňoch či rokoch, tieto časové úseky si človek zreteľne uvedomuje aj v retrospektívnom pohľade na minulosť, ktorá je antropologickou reflexiou času. Existencia minulosti je však tiež otázkou spojenou s jej opakovaným uvedením si existencie bytia, ktoré sa prejavuje v opätovnom individuálnom prežívaní spomienok. Kozmologické vnímanie času však pritom otvára priestor pre vnímanie paralelnej reality, ktorú možno prežívať napríklad v spánku alebo aj prostredníctvom rituálov, ktoré umožňujú sprítomniť minulé dej. Analýzu niektorých nadprirodzených javov v legendách

³ Najdenova, D.: Die byzantinischen Gesetze und ihre slavische übersetzung im Ersten Bulgarischen Reich. In *Scripta & e-Scripta*, 2006, vol. 3-4, s. 239-252.

⁴ Beљакова, Е. В.: „От того Божии гнев на нас и многие казни и последний суд“ (к проблеме осмысления кризисных ситуаций в православной книжности. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 3, s. 420-427.

a mytologických predstavách, ktoré sa týkajú výkladu času, autorka referátu stavia na pramených textoch zapísaných v Uglianskom zborníku Kľúč⁵ a v ďalších rukopisných písomných pamiatkach karpatskej proveniencie.

Právo a spravodlivosť: na príkladoch vzťahov v rodine, rode a spoločensve

Vývin myslenia Slovanov o pokrvných a duchovných rodinných vzťahoch a zväzkoch v kontexte pravidiel najstaršieho systému kresťanského práva priblížila téma „Осиновяването в южнославянски писмени паметници от късното средновековие“ (Adopcia v južnoslovanských písomných pamiatkach neskorého stredoveku), s ktorou vystúpila M. Tsibranská [Cibranská] (Sofia). Vysvetlila, že raný byzantský systém adopcie nezanikol ani v postbyzantskom období a preniesol sa aj do slovanského právneho myslenia, kde získal nový rozmer,⁶ ktorý M. Cibranská predstavila v kontexte nomenklatúry spojenej s najstarším slovanským právnym podložíom. Z antropologického hľadiska sa zložitý systém pomenúvania nepokrvného, nebiologického príbuzenstva začal u Slovanov používať vtedy, keď sa v komunikácii objavil aj termín označujúci osirotenosť. Termínom *sirota* označuje dieťa, ktorému zomrel jeden z rodičov alebo obidvaja rodičia. Už od čias byzantského cisára Leva Múdreho (866-912) sa adopcia v nepokrvnom vzťahu stala nielen občianskym aktom, ale aj liturgickým rituálom. Príspevok zhrnul najmä historické právne dispozície terminologického registra zameraného na adopciu, ktorý sa odvodzuje z textov najvýznamnejších byzantských kompendií prekladaných do staroslovienciny a cirkevnej slovančiny. Prameňným textom pre jej výskum je nomokánon zo 16. storočia od Zachariáša Marafaru, ktorého najstarší známy preklad v južnoslovanskom prostredí pochádza z druhej polovice 16. alebo zo začiatku 17. storočia. Svoje zistenia M. Cibranska porovnáva aj s ďalšími prameňmi, ktoré súvisia s politickou sférou i s tradičnou ľudovou duchovnou kultúrou.

Problematiku recepcie učenia svätých otcov cirkvi v starej bulharskej literatúre priblížil príspevok „За патериците и тяхната рецепция в старобългарската книжнина [„финансовите“ измерения на милосърдието]“ (O patristike a jej recepcii v starobulharskej literatúre [„finančné“ dimenzie dobročinnosti]). Analyzoval najmä poučenie o kresťanke, ktorá obrátila svojho gréckeho manžela na vieru, ktoré je zapísané v Berlínskom zborníku zo začiatku 14. storočia⁷ a ktorý je známy najmä vďaka svojmu špecifickému obsahu. Analyzované poučenie, ako ho priblížila E. Mirčevová (Sofia), tvorí aj súčasť sinajských, synoptických, abecedných jeruzalemských patristických spisov, ale šírilo sa aj samostatne ako ľudové čítanie a tiež v zbierkach výkladov a poučení rozmanitého charakteru v celom slovanskom prostredí. V kontexte recepcie staroslovienskej písomnej kultúry má práve analyzované poučenie dôležité postavenie.⁸ Vďaka textologickej analýze je možné sledovať premeny lingvistickej i obsahovej zložky didaktizujúceho textu, ktorý sa týka aj rodinných vzťahov.

Obrazom hodnotového systému rodu a príbuzenstva v dejinách ľudskej spoločnosti i v aktuálnom spoločenskom diskurze sa venoval aj príspevok na tému „Аксиологични аспекти

⁵ Šašerina, S.: Dva ugljanske rukopisy poučeni i exempel z 17. storočja / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae. Vol. VI. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2019. 656 s.

⁶ Tsibranska-Kostova, M. – Naydenova, D.: From the Nomocanon Cotelerii to the Slavonic Pseudo-Zonaras nomocanon: the history and reception of compilations of canon law among the 14th century Balkan slavs. In Travaux et mémoires, 2021, roč. 25, č. 1, s. 361-390.

⁷ Miklas, H. – Taseva, L. – Jovčeva, M.: Berlinski Sbornik. Sofia – Wien: Кирило-методиевски научен център – Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006.

⁸ Мирчева, Е.: Староизводните и новоизводните сборници – преводи, редакции, преработки, книжноезикови особености. София, изд. „Валентин Траянов“, 2018, 396 s.

в семейната обредност [прояви на опозицията свой – чужд]“ (Аxiологиче аспекты в роднинных обрeдoч [прeявы опoзициe влaстнý – чуждý]) (M. Kitanovová, Sofia). Zaoberal sa predstavami človeka o sebe samom, rodine, rode, o spoločnosti a o vzťahu k susedom i cudzincom, ktorých človek stretáva v rozmanitých situáciách každodenného života.⁹ Binárna opozícia, ktorá má silne antropocentrický charakter, sa spája s celým hodnotovým spektrom, ktorý sa odráža v terminológii. M. Kitanovová sa sústredila najmä na terminológiu svadobných a pohrebných obradov. Práve rituálne obrady a obradové texty na svadbu a pohreby sú vo svojej podstate antonymné oblasti, hoci rituálne prejavy môžu navodzovať pocit zrkadlového vnímania procesov súvisiacich so vznikom i zánikom rodinných vzťahov, ktoré sa potvrdzujú v rámci pohrebných i svadobných rituálov.

Prepojenie členov rodiny s rodinnou pamäťou predstavuje zaujímavý obraz o kontinuite vnímania rodu. Práve snaha pochopiť procesy zachovávanía rodovej pamäti sa stala ústredným miestom analýzy Rajny Roždestvenskej (Sofia) v príspevku s názvom „Rodinná konštelácia ako regulátor rodinných vzťahov v slovenskom a bulharskom prostredí“. Sústredila sa na psycholinguvistickú analýzu vzťahu príslušníkov rodiny k rodovej pamäti a jej odovzdávaniu z generácie na generáciu, pričom sledovala vplyv osudu jednotlivca na vnímanie rodovej línie.

Na špecifickú výskumnú terminológiu spojenú s pomenovaniami vlasov a účesov, ktoré T. Ilieová (Sofia) získala na základe excerpcie stredovekých slovanských literárnych pamiatok, poukázal príspevok „Външният вид на средновековния човек по езикови свидетелства в литературните паметници на Slavia Orthodoxa [коса и прическа]“ (Jazykové doklady o vonkajšom vzhľade stredovekého človeka v literárnych pamiatkach v kontexte Slavia Orthodoxa [vlasý a účes]). Príspevok nadviazal na výskum sémantiky vybraných pomenovaní,¹⁰ ktoré v prípade tohto príspevku súviseli so spôsobmi nosenia a udržiavania vlasov a účesov v minulosti. Okrem konkrétnych substantívnych pomenovaní boli analyzované aj lexémy označujúce procesy udržiavania účesov, išlo najmä o slovesá vyjadrujúce dej zameraný na starostlivosť stredovekého človeka o vlasý a účes, ďalej to boli pomenovania produktov vyrábané za účelom starostlivosti o vlasý a tiež pomenovania rozmanitých vlasových ozdôb.

Dialektologické a etnolinguvistické súvislosti slovanskej kultúry: naratívy, terminológia a tradícia

Pod označením mytologická próza sa rozumie prevažne ústne šírené folklórne rozprávanie, ktorého základom je opis či reflexia zážitku, ktorý je založený na osobnom kontakte človeka s bytosťami alebo javmi, ktoré sám rozprávač pokladá za neobyčajné, mytologické, nadprirodzené. V kontexte výskumov podstaty mytologickej prózy na Slovensku¹¹ sa do pozornosti Kataríny Žeňuchovej (Bratislava) v príspevku „Status mytologických naratívov vo svetle výskumov vzťahu jazyka a kultúry“ dostali aj otázky terminologickej rôznorodosti a jej nejednoznačnosti najmä vo vzťahu k žánrovému vymedzeniu prozaických mytologických textov. V príspevku sa poukázalo najmä na to, že mytologické texty obsahujú aj špecifické funkcie, ku ktorým patria napríklad rozmanité axiologické parametre a systémy, ktoré pôsobia najmä pri ochrane pred negatívnym pôsobením z prostredia ireálneho sveta démonov.

⁹ Китанова, М.: Род, семья и дом в болгарской культуре и языке. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. 184 с.

¹⁰ Илиева, Т. Терминологичната лексика в Йоан-Екзархovia превод на De Fide Orthodoxa. София: П-ца „П.П. Славейков“, 2013, 406 с.

¹¹ Женьухова, К.: Состояние и перспективы развития этнолингвистических исследований в Словакии. In Nebrzegowska-Bartmińska, S. – Głaz, A. (red.): Etnolingwistyka – bilans dyscypliny: stan badań. Metody i postulaty badawcze. Tom 1. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2022, s. 183-198.

K cenným pohľadom do problematiky mytologických naratívov patril aj príspevok Maríny Valencovovej (Moskva) s názvom „Образ духовного и материального мира в демонологических представлениях славян“ (Obraz duchovného a materiálneho sveta v demonologických predstavách u Slovanov). Poukázala v ňom na lingvistické a filozofické súvislosti vzniku mytologických predstáv o usporiadaní sveta u Slovanov. Sústredila sa najmä na vnímanie kauzálnosti medzi dobrom a zlom, pravdou a klamstvom, spravodlivosťou a nespravodlivosťou a tento vzťah analyzovala na príklade slovenskej kultúry.¹² Na tento svoj výskum nadviazala aj analýzou ďalších mytologických motívov v prozaických textoch s poverovými, axiologickými a didaktickými naratívmi, ktoré autorka príspevku získala počas realizácie viacročných terénnych výskumov na Slovensku. Poukázala však aj na ďalšie rozmanité doposiaľ málo analyzované sužety, ktoré sa vyskytujú v naratívnych textoch na Slovensku. Patria k nim napríklad tie, kde démoni a zlé bytosti nielen škodia človeku, ale tým, že trestajú ľudí za zlé správanie, za chamtivosť, bezcitnosť, faloš či pretváрку, činia spravodlivosť ukrivdeným.

Základ slovenskej ľudovej kultúry predstavujú najmä ustálené mytologických predstavy. Rôzne oblasti etnokultúrneho priestoru však ovplyvnila a podnes ovplyvňuje kresťanská tradícia, ktorá v neskoršom období formovala aj vnímanie života človeka vo svete. Na prieniku slovenskej mytológie a organizovaného, kodifikovaného katolíckeho systému sa sformoval aj slovenský ľudový katolicizmus. Laura Belicajová (Bratislava) si v príspevku „Mytologicko-kresťanská symbolika rastlín počas slávania sviatkov“ všima najmä vzťah medzi kresťanstvom a mytologickým duchovným systémom ročného poľnohospodárskeho cyklu. Ľudová kultúra tento obsah dnes interpretuje nielen v kontexte s tradičnými prírodnými a mytologickými predstavami, ale aj cirkevnými sviatkami. Poukázala tak na prepájanie protikladných religióznych systémov: mytologicko-pohanského a kresťanského. Toto synkretické spojenie sa prejavuje práve aj pri slávení rozmanitých kresťanských sviatkov, v rámci ktorých dochádza napríklad k posväcovaniu rastlín. Na základe analýzy folklórnych rozprávání, ktoré zaznamenali najmä dialektológovia, je práve symbolika rastlín významným zdrojom výskumu medzijazykových a interkultúrnych súvislostí.

V spoločnom príspevku Rajny Roždestvenskej (Sofia) a Vladimíra Penčeva (Sofia) sa tiež analyzuje problematika ľudového názvoslovía tradičných kalendárnych sviatkov a ich interkonfesionálny pravoslávno-katolícky rozmer, ktorý dokumentujú na príkladoch z bulharčiny a slovenčiny. Obidvaja autori príspevku „Народные названия традиционных календарных праздников в православном и католическом мире [на примерах из болгарского и словацкого языка]“ poukazujú na to, že aj napriek konfesionálnym rozdielom sa v slovanských jazykoch v prevažnej väčšine udržali označenia sviatočných dní, období a udalostí, ktoré v kontexte duchovnej rozmanitosti národných konfesionálnych tradícií do veľkej miery reflektujú spoločný slovanský pohansko-kresťanský synkretizmus.

Na problematiku výskumu pohansko-kresťanského synkretizmu nadviazal aj príspevok Jakuba Kuráka (Bratislava) s názvom „Jazyk a religiozita v oblasti Potisia a pohraničia severovýchodných Karpát: obraz synkretizmu pohanskej a kresťanskej kultúry na prahu troch dynastií,“ v ktorom hlavnú konceptuálnu os predstavujú interpretácie dokladov religiózneho, jazykového a kultúrneho (materiálneho) charakteru. J. Kurák poukázal na viac aspektov synergického vnímania vzťahov medzi politicko-mocenskou dominanciou a subordináciou, ktorá je typická najmä v okrajových oblastiach formujúcich sa nových štátnopolitických priestorov. Periférne oblasti sú síce výrazne mimo dosahu mocenských centier, no ich vplyv na kultúrno-religiózny

¹² Валенцова, М.: Народный календарь чехов и словаков. Этнолингвистический аспект. Москва: «Индрик», 2016. 616 с.

vývin sa prejavuje neustále v kontexte stretávania sa rozmanitých kultúrno-spoločenských systémov. Na prelome 10. a 11. storočia takýmto periférnym priestorom patrilo aj Potisie, ktoré sa nachádzalo na hranici politickej sféry vplyvu z uhorského, bulharského a rus'kého kultúrno-politického prostredia.

Jazykové a lingvokultúrne osobitosti vnímania seba samých v kontexte aktuálnych interkultúrnych identifikačných procesov dominovali v príspevku Vladimíra Penčeva (Sofia) s názvom „Vlast jako symbol, aneb ještě jednou o názvech organizací bulharských komunit v zahraničí“. Poukázal v ňom na jednoznačnosť bulharskej identity a na vysokú úroveň kultúrneho povedomia najmä v uvedomelom vzťahu k bulharskej vlasti a domovine.¹³

Tematicky príbuznej téme sa venovala aj Ivana Slivková (Prešov) v príspevku „Jazyk ako národný symbol v historickej pamäti Bielorusov.“ Na základe vybraných textov bieloruskej literatúry I. Slivková poukázala na rozdiely vo vnímaní pojmov národ a národnosť v rus'kom priestore, ktorý podnes ideologicky podmieňuje najmä politicky vyjadrovaný diskurz. Na základe analýzy rozmanitých literárnych textov sa pokúsila o interpretáciu kultúrnych špecifik, ktoré v kolektívnom povedomí Bielorusov tvoria východisko pre národné a konfesijné videnie rozdielov medzi poľským a ruským jazykovým prostredím.¹⁴

Vzťah medzi pomenovaniami jazyka ako anatomického orgánu a jazyka ako abstraktného pojmu (reč) v kontexte identity jazykového spoločenstva predložila na základe paremiologických výkladov Joanna Kirilova (Sofia) v príspevku „Развитие на концепта език – минало и настояще“ (Vývin vnímania pojmu jazyk v minulosti a prítomnosti).

Výskum vzťahu jazyka, nárečia, národného povedomia a kultúry súvisí s kultivovaným jazykovým myslením národných spoločenstiev. Ako príklad môžu poslúžiť napríklad srbsko-slovenské jazykové kontakty a súžitie slovenskej enklávy na Dolnej zemi so srbskou majoritou v Srbsku. Tomuto tematickému okruhu sa výskumne venuje Marína Hríbová (Bratislava) a svoje aktuálne výskumy jazyka dolnozemskej Slovákov¹⁵ prezentovala aj v príspevku „Súčasný stav slovenských nárečí v Srbsku (na príklade analýzy získaných nárečových prejavov)“. Poukázala však na to, že stav slovenských nárečí v enklávnom spoločenstve v Srbsku sa po uplynutí viac než polstoročia od uskutočnenia posledného rozsiahleho nárečového výskumu, ktorý viedol J. Štolc, do veľkej miery zmenil. Základnou ambíciou výskumu M. Hríbovej je na základe zozbieraného naratívneho materiálu sledovať kontexty vzťahu slovenských nárečí v Srbsku nielen k nárečiam na súvislom území materskej krajiny, ale predovšetkým k južnoslovanskému prostrediu. Aplikujúc metódy Jozefa Štolca zohľadňuje vlastnosti nárečového systému Slovákov prinesené zo starej vlasti a zakonzervované, ale aj viaceré modifikačné procesy, ktoré sa vytvorili pod vplyvom nového jazykového okolia na Dolnej zemi. Tento postup umožňuje poznávať nielen vnútornú štruktúru jazyka, ale zároveň aj sledovať mieru kontaktov s inými jazykmi, kultúrami a vierovyznaniami, ktoré našli svoje pôsobisko v tom istom geografickom priestore Vojvodiny.

Slovanský priestor poskytuje mnoho dôkazov o kultúrnom rozvoji jazykového myslenia, ktorý bol ovplyvnený z jazykovo a kultúrne diverzifikovaného európskeho prostredia. Vďaka komunikácii latinských a byzantsko-gréckych antických a kresťanských spoločenstiev nastala

¹³ Пенчев, В.: Българските общности в Средна Европа. Формиране, битуване, идентичности. София: Парадигма 2017. 231 s.

¹⁴ Slivková, I.: Spisovný jazyk ako aspekt kultúrnej identity (slovensko-bieloruský kontext na základe prác S. Cambela a J. F. Karského). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, 2021.

¹⁵ Hríbová, M.: Konsonantický systém slovenských nárečí v Srbsku a vybrané suprasegmentálne javy. In Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 2, s. 153-168; Hríbová, Marína. Vokalický systém slovenských nárečí v Srbsku. In Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 1, s. 26-36.

slovenská konceptualizácia hodnotového spektra, ktorá je typická pre svetskú a cirkevnú tradíciu. Hodnotový systém Slovákov je tak odvodený z neustálej kultúrnej komunikácie a spolunažívania, ktorého výsledkom je hodnotová synergia prejavov, ktoré sa formovali v kontexte európskeho kultúrneho myslenia.

Synergia axiologických a liturgických systémov slovanskej každodennej kultúry

Jazyk je nielen nástrojom každodennej komunikácie, ale vníma sa aj ako národno-identifikačný a národno-integračný činiteľ. Je natrvalo spätý s trvalo platnými kultúrnymi a hodnotovými princípmi, ktoré odrážajú pravidlá života spoločnosti, ktorá jazyk používa ako základ svojej kultúrnej pamäti a ako dôkaz národného kontinua. Jazykové povedomie je vyjadrené v dejinách jazyka, ktorý tvorí systém znakov a termínov (pojmov, slov), ktoré vznikli v kontexte s historickým vývinom spoločnosti. Každý jazyk má preto etnoidentifikačnú funkciu, je nezameniteľným atribútom národného spoločenstva, ktoré ho používa a ktorým sa odlišuje od svojich blízkych i vzdialených susedov.

Axiologické a sémantické výskumné pohľady do problematiky jazyka preto svedčia nielen o jeho používaní v spoločenstve, ale poukazujú na jeho vzťahy s inými jazykovými spoločenstvami. Takým je napríklad aj o obraz vzťahu bulharského jazyka k prevzatiam z iných jazykov. Prevzatia dobre dokumentujú jazykové kontakty, do ktorých Bulhari vstúpili v priebehu storočí svojho vývinu.¹⁶ Obraz o bulharskom jazykovom areáli poskytujú príspevky zamerané na etnolingvistickú charakteristiku pomenovaní označujúcich *čiapku* (Названия на шапката в историята на българския език и култура). Vaňa Mičevová (Sofia) na príklade prevzatí *šapka, kolpak, gugla, kapela, kauk, kušma* poukazuje na rozmanité interetnické súvislosti a formanty uplatňovania tohto pomenovania pokrývky hlavy v jazykovom systéme bulharčiny.

Axiologicko-sémantický výskum termínov *smiech, plač* v príspevku „Смехът и плачът в българския език и култура“ (Smiech a plač v bulharskom jazyku a kultúre) Kalína Mičevová-Pejčevová (Sofia) založila na excerpzii bulharských parémii, ľudových povier, legiend, verbálnych prejavov, a tak nadviazala na etnolingvistický výskum terminológie ovplyvnenej ľudovými rituálnymi praktikami.¹⁷ Analyzovala najmä sémantické jadro lexém a slovných spojení spätých s pomenovaniami radosti alebo smútku, ku ktorým patria aj sémantické opozície *smiech – plač, život – smrť, zdravie – choroba, mladost’ – staroba*.

Aj príspevok Mariany Vitanovovej (Sofia) „Пътят и пътуващият човек в българската лингвокултура“ (Cesta a cestujúci v kultúre bulharského jazyka) súvisí s výskumom axiologických lingvokultúrnych prejavov. Dôraz kladie na opozíciu *vlastný – cudzí, stagnácia – pohyb*, ďalej na pojmy *cesta, križovatka, cestovateľ, cudzinec, pirát* a pod., ktoré sa vyskytujú v bulharskom jazyku i v ďalších slovanských jazykoch, čím nadviazala na svoje lingvokulturologické výskumy axiologických konceptov *práca, dedina, mesto*, ktoré tvoria súčasť frazeológie slovanských jazykov.¹⁸

Pomenovania farieb v slovenčine a v srbcine poskytuje porovnávacia analýza ich definícií vo výkladových slovníkoch a v encyklopédiách dostupných v slovenčine a v srbcine. Príspevok Anny Makišovej (Novi Sad) a Dragany Radovanovičovej (Belehrad) poukázal na interferencie a zhody v pomenovaniach základných farieb a ich farebných odtieňov a kombinácií.¹⁹ Sledovalo

¹⁶ Мичева, В.: Паратакитични отношения в историята на българския книжовен език. София: Диомира, 2013. 310 s.

¹⁷ Мичева-Пейчева, К.: Сакральная чистота и профанная нечистота. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2016. 116 с.

¹⁸ Витанова, М.: Языковые фрагменты. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2015. 93 с.

¹⁹ Problematike slovensko-srbských vzťahov sa A. Makišová venuje aj v monografii Slovenčina v kontakte so srbcinou. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť, 2017.

sa najmä prispôsobovanie slovenčiny fonologickej a morfolologickej roviny v srbčine. Lexikálne jednotky pochádzajú z výkladových slovenských a srbských slovníkov.

Osobitný tematický okruh predstavujú aj príspevky s liturgickou tematikou, ktorá je viac či menej aktualizovaná na dnešné jazykovo-kultúrne pomery. Pre cirkevné povedomie súčasnosti sú charakteristické najmä archaizujúce tendencie, ktoré počítajú s uplatňovaním jazykového systému stredovekého kresťanského dedičstva, predsa však treba mať na zreteli najmä potreby moderného veriaceho človeka. Aj z tohto dôvodu je príspevok Aleksandra Kraveckého (Moskva) s názvom „В поиске единства традиции: опыты включения в богослужбную практику Нового времени средневековых текстов“ (Hľadanie jednoty v tradícii: Skúsenosti so začleňovaním stredovekých textov do liturgickej praxe modernej doby) mimoriadne aktuálny a užitočný pre širší slovensko-slovanský výskumný kontext, ktorý sa zameriava na revízie prekladov biblických a liturgických textov. Každá revízia liturgického či biblického textu musí byť zmysluplná a lingvisticky zdôvodnená,²⁰ aby klasický stredoveký liturgický alebo biblický text poskytol nový priestor na pochopenie zmyslu kresťanských antických i stredovekých textov. Nemožno preto zabúdať na to, že moderný jazyk používa moderné vyjadrovacie prostriedky, ktorých cieľom je podať sémanticky ucelenú informáciu. Na túto problematiku nadväzuje aj príspevok Aleksandry Pletnevovej (Moskva) s názvom „Гравированные молитвы XVII–XVIII веков как источник изучения религиозных практик и религиозного сознания“ (Gravírované modlitby zo 17. – 18. storočia ako prameň pre výskum náboženských praktík a religiózneho povedomia), v ktorom sa poukazuje na to, ako sa stredoveká písomná tradícia a kultúra modernej doby navzájom ovplyvňujú.

Problematiku liturgicko-religiózneho charakteru uzatvárajú tri príspevky poukazujúce na duchovno-didaktický rozmer bohoslužobného slávenia a pastorácie. Ide o príspevok Anny Lancevovej (Moskva), ktorá na príklade služby svätému českému kniežaťu Václavovi v príspevku s názvom „Стихиры-подобны в ранней службе святому Вячеславу Чешскому“ (Stichiry v službe svätého Václava Českého) vysvetľuje spájanie životopisu svätca s metaforickými pomenovaniami. Jednotlivé veršové slohy bohoslužobných spevov utierne a večierne často opisujú Václava ako milostivého otca, patróna ponížených, osloboditeľa väzňov, liečiteľa chorých a pod. Metafory, alegórie, zložité epiteta sú základnými výrazovými prostriedkami liturgického textu, ktorý poskytuje priestor pre úctu k svätému, ktorý sa vníma aj ako patrón kniežacej moci a kniežacích rodín.

Príspevok Šimona Marinčáka (Bratislava) s názvom „Гимнус *Svetlo tiché* в византийской церковно-литургической традиции“ analyzuje jednu z najstarších hymnografických pamiatok byzantského obradu, ktorá sa v 9. storočí spolu s ostatnými bohoslužobnými textami dostala aj do slovanského prostredia a na Veľkú Moravu. Príspevok Petra Zubka (Bratislava) s názvom „К проблематике словенских католических молитвенных книжечек з 19. столетия пре посполитý ľud“ zas vysvetľuje potrebu vydávania modlitebníkov vo vernakulárnych jazykoch pre ľud. Práve tie sú nedoceneným spirituálnym, historickým i literárnym a jazykovým prameňom.

Záver

V písomnej kultúre Slovanov sa uchováva obraz o jazykovo-historickom vývine spoločností a o ich vzájomných vzťahoch. Aj preto vývin myslenia spoločnosti o *práve* a *spravodlivosti*, o kontinuite *rodu*, *rodiny* a *spoločnosti* dokumentujú najmä písomné pramene. Sú to

²⁰ Кравецкий, А.: Проблема языка богослужения: 150 лет назад и сегодня. In Язык православного богослужения: история, традиции, современная практика. Нижний Новгород: ООО «Беремот-НН, 2019, s. 8-37; Кравецкий, А. Г. – Плетнева, А. А.: История церковнославянского языка в России (XIX-XX вв.). Москва: «Языки русской культуры», 2001.

nevyčerpatel'né a jedinečné svedectvá jazykovo-kultúrneho myslenia Slovanov od najstarších čias po súčasnosť. Obsahujú jednak odkazy na mytologické predstavy, na pohansko-kresťanský synkretizmus a tiež pomocou literárnych záznamov dokumentujú aktuálne a moderné formy vnímania kultúrnej identity. Písomnosť rozličného charakteru umožňujú sledovať jazykový vývin slovanského prostredia, jeho hodnotové a duchovné zdroje. Dovoľme si tvrdiť, že literárny zápis je vysoko cenená forma svedectva, ktoré umožňuje etnolingvistický, axiologický, kulturologický a jazykovo-historický výskum, ktorý sa uskutočňuje v synerгии rozmanitých výskumných prístupov zameraných na poznávanie slovesnej kultúry. Mnohí letopisci, kronikári, zberatelia naratívov a ďalší predstavitelia literárneho (písaného) umenia zdôrazňujú nielen jedinečnosť, ale aj autentickosť zápisov tým, že tradovaná slovesná kultúra postupne opúšťala svoju starobyľú a pôvodnú podobu, preto temporálne identifikovaný záznam reči a jeho analýza je čo do obsahu i formy jedinečným dokumentom o vývine kultúrneho a jazykového povedomia.

**Из результатов исследования источников об организации мира и представлениях
о миропорядке в контексте славянских лингвистических отношений:
аксиологический, этнолингвистический и культурный аспекты**

Петер Женьюх – Светлана Шашерина – Марина Гриб

Письменная культура славян сохраняет картину историко-лингвистического развития и взаимоотношений отдельных славянских и неславянских культурных сообществ. Именно поэтому образ мышления общества о праве и справедливости, о преемственности рода, семьи и общества зафиксирован в письменных источниках. Они представляют собой неисчерпаемые и уникальные свидетельства духовной культуры славян с древнейших времен до наших дней. Статья представляет собой резюме взглядов на исследование славянской культурной и духовной мысли, представленных болгарскими, польскими, русскими, сербскими и словацкими славистами на интердисциплинарной славистической конференции “Интердисциплинарное исследование источников о языке и духовной культуре — словацко-славянские взаимосвязи” (21-23 сентября 2022) в рамках международного проектного сотрудничества.